

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

**Psychologické a sociální aspekty nezaměstnanosti
(Psychological and social aspects of unemployment)**

Teze diplomové práce

Autor: Bc. Lubomír Lachman

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Vladimír KEBZA, CSc.

© 2015 ČZU v Praze

Diplomová práce se zabývá problematikou „psychologických a sociálních aspektů nezaměstnanosti.“ Nezaměstnanost je jedním z problémů moderní společnosti a můžeme naznačit, že fenomén se dotýká každého z nás. Vždyť v řadách nezaměstnaných se může ocitnout téměř každý, byť pouze na přechodně krátkou dobu nebo na delší čas. Společnost zápolí s nezaměstnaností různými způsoby, zkoumají se příčiny a důsledky nezaměstnanosti, poněvadž způsobují změny nejen v ekonomické a sociální struktuře společnosti, ale má také značný vliv na psychiku jedince. Málokdo řeší pocity nezaměstnaných a změny jejich životů. Nepracujícího člověka může postihnout ztráta kontaktů, finanční problémy, újma společenské prestiže, ztráta autority v rodině, pokles sebevědomí, nebezpečí podlehnouti smutku a depresím a s tím spojené častější návštěvy psychologů a psychiatrů. Z tohoto důvodu tudíž nezaměstnanost nemění život jen nezaměstnaným, ale ztráta práce se může velmi silně podepsat i na rodinných příslušnících, může od základu změnit všechny jejich zaběhnuté stereotypy, a to jak z hlediska finančního, kdy se rodina musí kvůli ztrátě příjmu výrazně omezit a opustit své dosavadní zájmy, tak i z hlediska psychologického, kdy se rodina musí naučit žít s člověkem, který prodělává těžké období, dát mu najevo svou podporu a zároveň nepodlehnout negativismu a pocitu bezvýchodnosti situace, které tato událost může do rodiny vnášet.

Cíl:

Cílem výzkumného záměru bylo poukázat na dopady nezaměstnanosti a negativních jevů s ní spojených v oblasti psychické, sociální i zdravotní, které se projevují v životě jednotlivce. Zhodnotit psychologické aspekty dlouhodobé nezaměstnanosti v závislosti na volnočasových aktivitách. Práce si klade také za cíl dostupnou formou přiblížit tuto problematiku lidem, kteří se o tuto oblast zajímají.

Metodika práce:

Teoretická část vysvětluje nezaměstnanost a s ní související další pojmy. V odborné literatuře je uvedeno množství zásad, prostřednictvím kterých může člověk úspěšně čelit nezaměstnanosti a tyto krize úspěšně zvládat.

Praktická část je založena na kvalitativním výzkumu pomocí dotazníku a druhou částí je kvalitativní zkoumání na základě rozhovorů. Byly záměrně provedeny především v Libereckém kraji, a analýza na osudech respondentů prokázala, že životní krize je způsobená dlouhodobou nezaměstnaností. Původ těchto dopadů působí nejen na samotné respondenty, ale i na jejich rodiny, a přátelské vztahy. Příčiny v dlouhodobé krizi jsou rozsáhlé. Vzniklé problémy postižených lidí mají v konečném důsledku negativní dopady, především v oblasti příjmů. Zabývat se jejich odstraněním je přínosné z hlediska

psychologického, ekonomického i sociálního, a dopady nezaměstnanosti na jejich každodenní život.

Sběr dat:

byl podmínkou pro vyhodnocení informací kvantitativní metodologie je promyšlená příprava celého výzkumného procesu. Nejprve jsem si stanovil výzkumný cíl, poté následuje výběr cílové skupiny a nastavení výzkumných otázek. Výzkumný vzorek se skládal ze 104 respondentů – 43 žen a 61 mužů. Pro druhou část výzkumné části jsem zvolil kvalitativní metodologii, domnívám se, že je pro tento typ výzkumu nejvhodnější a to s ohledem, jak na cíl výzkumu, tak i na povahu zkoumaného problému. Kvalitativní výzkum nám umožňuje proniknout do velikosti problému a pochopit zkoumaný jev a jeho příčiny. Výzkumu se zúčastnilo 11 osob, a jednalo se o osoby, které se již účastnily kvantitativního výzkumu. Jedná se o respondenty, kteří jsou nejvíce ohroženi dlouhodobou nezaměstnaností.

Kvantitativní výzkum

Pro statistické zpracování bylo použito 104 dotazníků, z toho množství je více mužů. Pohlaví je důležitý faktor, který má sociální a psychologický význam. Ztratí-li práci žena, na změnu její role se nahlíží jinak než u muže. Právě muž je živitelem rodiny, a když přijde o práci, je u něj psychosociální zátěž silnější než u nepracujících žen. Dotazník se skládal z 15 otázek, které byly zaneseny do tabulek a grafů.

Úkolem analýzy bylo zjistit, jaké jsou dopady nezaměstnanosti na psychiku nezaměstnaných osob. I když bylo šetření anonymní, oslovil autor řadu respondentů z okruhu svých spolupracovníků v zaměstnání a také ze svého okolí a to převážně z řad rekreačních sportovců, se kterými se autor pravidelně stýká, nebo jejich známých.

Z výsledků je patrná závislost výše psychických problémů na věku a převážně na délce trvání období bez práce. Při vyhodnocení kvantitativního výzkumu bylo zjištěno, že 33 respondentů není se svojí současnou situací spokojena, neboť byli nuceni omezit finanční výdaje a dokonce 5 lidí na svůj současný stav rezignuje. Provází je smutek, úzkost, ztráta sebehodnocení a logicky se také obávají, co bude dál. Velmi silně tyto negativní pocity pociťovalo více jak 2/3 dotazovaných osob, což je silný podnět ke vzniku psychických problémů nezaměstnaného, které se pak projevují i na celkové atmosféře v rodině. Úřady práce sice poskytují podporu v nezaměstnanosti a organizují řadu rekvalifikačních kurzů, ale výsledky se dostávají pouze sporadicky. Domnívám se, že by bylo zapotřebí více aktivity na straně úřadů práce ve snaze zajistit zaměstnání pro lidi, kteří opravdu pracovat chtějí.

Kvalitativní výzkum

Podkladem pro dialog respondentů sloužil předem připravený seznam otázek, kde byly zachovány základní okruhy otázek, a možné podotázky byly dle potřeby dodrženy či pozměněny, eventuálně byly kladeny pro rozhovor důležité doplňující otázky. Záleželo vždy na aktuální situaci, aby nebyl narušen průběh rozhovoru s respondentem a nebyly tak nenarušeny myšlenky respondenta. Výzkum se skládal z 6 otázek.

1. Anamnéza respondentů?

2. Myslíte si, že výše sociálních dávek v nezaměstnanosti je dostatečně vysoká na pokrytí potřeb nezaměstnaných lidí, jaká je pomoc Úřadů práce?

Domníváte se, že nezaměstnanost může ve vyšších věkových skupinách zvýšit riziko sociální izolace?

3. Domníváte se, že nezaměstnanost může ve vyšších věkových skupinách zvýšit riziko sociální izolace?

4. Je pro Vás období nezaměstnanosti stresující, a jaké fyzické a psychické potíže spojené s nezaměstnaností pociťujete?

5. Jaká omezení Vám nezaměstnanost přinesla, jaké měla naopak výhody. Jak nakládáte s volným časem, jsou pro Vás domácí práce oporou, například více pracujete okolo domu či se raději věnujete sportu.

6. Jak Vám práce na zlepšení obydlí pomáhá překonat stres ze ztráty zaměstnání.

Získané názory jsem vyhodnotil pomocí analýzy a postoje dotazovaných, které představují souhrn subjektivních výpovědí respondentů. Zakládají se na hodnocení současného i minulého stavu, ale i na formulaci vytyčených představ jejich dalšího života. Šetření bylo anonymní, oslovil jsem 12 respondentů, a následně jsem provedl rozhovor se 7 muži a 4 ženami. Téměř všechny tyto osoby mají stejný sociálně - ekonomický status a jsou z Liberce a jeho okolí. Z výsledků provedeného výzkumu vyplývá, že je patrná závislost výše psychických problémů na věku a hlavně na délce trvání období bez práce, kdy byla tato skutečnost potvrzena již v kvantitativní části výzkumu, následně i kvalitativní výzkumu.

Závěr:

Nepracujícího člověka může postihnout řada psychických problémů, a proto je nezaměstnaný náchylnější k podlehnutí alkoholu a návykových látek. Jistě by bylo přínosné, kdyby lidé, kteří přijdou o práci, uměli dobu nezaměstnanosti vyplnit nějakou smysluplnou aktivitou, která by je psychicky posouvala dopředu. V dnešní době jsou často zdůrazňovány potřeby neustále se vzdělávat a zdokonalovat se. Je to pochopitelné, protože člověk musí držet krok s dynamicky se vyvíjející společností.

Nezaměstnaní, kteří po dobu své nezaměstnanosti sportují, nebo pracují na zvelebování svého obydlí, mají menší psychické problémy než ti, co nemají žádné zájmy. Podle výsledků kvalitativního šetření se projevuje vyšší aktivita v oblasti sportu a domácích pracovních aktivitách, aktivnějším přístupem při hledání nového zaměstnání.

Tato práce je určena osobám, kteří nevědí, co je hlavním problémem nezaměstnanosti. Pojednává o lidech, kteří s touto hrozbou mají bohaté zkušenosti, což se negativně podepsalo na kvalitě jejich života. Na druhou stranu ale prožili něco, co je zároveň posílilo v jejich žití. Obohatili tak svůj život o informace, na kterých dnešní doba stojí.

V závěrečné části práce jsem se pokusil zformulovat vlastní návrhy na řešení dlouhodobé nezaměstnanosti. Tyto vyslovené návrhy na zlepšení by měly přispět ke zlepšení fungování a efektivnosti řešení nezaměstnanosti zejména s ohledem na osobu nezaměstnaného a co nejlepším řešením jeho práv.

Návrhy:

Daleko intenzivnější spolupráce úřadů práce se zaměstnavateli na výběru pracovníků. Úřad práce by měl za úkol, více se spolupodílet na organizaci, ale i realizaci výběrových řízení a nabízet zaměstnavatelům v rámci svých možností pomoc a služby.

Navrhuji pořádat více odborných adaptačních a motivačních kurzů. Pod vedením psychologa úřadu práce motivovat dlouhodobě nezaměstnané k aktivnímu postoji při řešení problémů spojených s náročnou životní situací. Vysvětlovat uchazečům, že stále mají co nabídnout, a že je výhodnější pracovat, než pobírat sociální dávky. Cílem těchto kurzů by bylo naučit uchazeče, jak komunikovat při pohovoru a jak si napsat životopis.

Přispívat vzniku pracovních míst i na zkrácený pracovní úvazek s využitím prostředků aktivní politiky zaměstnanosti, vhodné zejména pro matky s malými dětmi, a také pro starší osoby ohrožené dlouhodobou nezaměstnaností.

Navrhuji výrazně zvýšit finanční odměnu pro nezaměstnané lidi, kteří se účastní veřejně-prospěšných prací. Na druhé straně zvýšit postih pro dlouhodobě nezaměstnané, kteří se odmítají těchto prací se účastnit.

V současné době úřady práce plní pouze funkci evidence nezaměstnaných a zajišťování podpory v nezaměstnanosti, organizují řadu rekvalifikačních kurzů, ale nedokáží zajistit aktivní pomoc celkovou. Nikoho již nezajímá psychický stav dlouhodobě nezaměstnaných. Doporučuji zřízení neziskové organizace, která by umožňovala setkávání dlouhodobě nezaměstnaných lidí, aby věděli, že na tento problém nejsou sami a mohli si vzájemně vypomoci. Tato setkání by vedl školený psycholog.

BROŽOVÁ, D., *Společenské souvislosti trhu práce*, Praha, Sociologické nakladatelství, 2003, 140 s. ISBN 80-86429-16-4.

BUCHTOVÁ, Božena a kol. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002. 236 s. ISBN 80-247-9006-8.

KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005. 263 s. ISBN 80-200-1307-5.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 288 s. ISBN 80-7178-549-0

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-60-5.